

Патетична соната

ДРАМА

Микола Куліш довго виношував задум написати роман про нещасне кохання поета до панночки Марини. За тло мали правити грандіозні події першої світової війни й революції. Та реалізувати задум письменникові вдалося в формі п'єси.

Із спогадів мого романтичного нині покійного друга й поета Ілька Юги на Жовтневих роковинах у клубі ЛКСМУ про свій незавидний, як сказав він, проте повчальний революційний маршрут.

I

1

— Уявіть собі, друзі, — так почав він, — перше — вулицю старого провінційного міста; друге — двоповерховий будинок з табличкою: «Дім генерал-майора Пероцького»; третє — революційну весну; четверте — Великодню ніч.

Початок дії: я пишу. Напівгорище в будинку. Квадратове віконце запнуте зоряним небом. Світить гасова лампочка. В кутку мідяним удавом виблискує гелікон.

2

Поруч за дерев'яним простінком живе безробітна модистка Зінька. Вона чеше косу. Під дверима гості.

Перший гість (*читає напис крейдою на дверях*). «З нагоди Великодня візитерів не приймаю». (*Пауза. З досадою*). Хе-хе! Оригінально!

Другий гість (*ревниво, баса*). Чого ж ви стали? Перший гість. А куди мені тепер іти?

Другий гість. На Великдень у кожної господині двері гостям одчинено.

Перший гість. То я піду до вашої. Добре?

3

Зінька сміється. Гості, оцирившись, розходяться. Я пишу. Під мною в генераловій квартирі дзвонять куранти, немов з далечі віків: мірно, журно, елеґійно. А ще нижче, на першому поверсі, живе вона. Немов зараз бачу: одчинене вікно, вітрилом напнулася серпанкова завіса. Під нею немов пливе освітлений кут кімнати: піаніно, погруддя Шевченкове й квіти. Вона вивчає Бетховенову «Патетичну сонату». Грає в повторює вступ, оте повне зоряного пафосу, глибоке й могутнє вгаує. (Тоді я не знав ще ні назви, ні автора).

4

До мене в двері стукотить Зінька:

— Можна? (*Увіходить*). Скажіть, сусідо, відгадайте, коли до дівчини ходить удостач мужчин, а їй раптом хочеться бігти од них до мужчини ж, то що це значить?

Я. Не знаю.

Зінька. А коли всі збираються розговлятися, а їй хочеться заговіти, то ви теж не знаєте, що воно значить?

Я. Теж не скажу.

Зінька. Невже не знаєте? І не вгадаєте? Та ну-бо! Це ж така зрозуміла річ. Це значить, що прийшла... Думаєте, любов? Великодня нічі І все. А вам подумалось?

Я одхитую головою.

Прийшла Великодня ніч, а за нею в гості мадам журба преться. Слухайте, сусідо. Я голубе платтячко, бачте, наділа дівоцьке, косу по-скромному заплела — заговіла, а ви такий бідний та самітний, що й сьогодні не розговієтеся. То, може, пішли б удвох, га?..

Я (*одхитую головою*). Бачте...

Зінька. Ха-ха! До церкви, наприклад. А вам подумалось?.. (*Підморгнула*). Не бійтесь! Ви не поскоромитесь од мене.

Я. Я й не боюсь. Я, бачте, не маю часу. Я пишу листа.

Зінька. Ви пишете. Вибачте, пишіть. Я б оце сама написала листа абощо. Написала б: року двадцять третього життя, числа в календарі червоного, у серці ж — чорного. Ой казали мені люди, що як прийде свобода, то вона, як мама: не журися, мовляв, дівко, — вискочиш із ями... Буде світ тоді, як цвіт, ще й милий, як сонечко. Свобода прийшла. То оце я й пишу: дорогий мій, милий! Хоч кажуть, я така, що й за п'ятака, а проте не все ще спродала, залишила дещо про милого, що прийде ж, думалось, до мене хоч на день, на мій Великдень. Свічку засвітила, платтячко наділа голубе, дівочьке, а він щось не іде... Пишіть! На добраніч. Грошей часом нема у вас позичити — сім карбованців? За квартиру, бачте, вимагають. Я оддам. Одержу за свою (*підморгнула*) квартиру — і оддам. Нема? Пишіть, пишіть.

5

З першого поверху кам'яні приступці униз, у темний підвальний закут. Двоє сортують літературу. Остеронь ж і н к а прасує білизну. Із стелі зрідка, але методично вперто й дзвінко капає у відро вода.

Літній (*одкладаючи листівки*). На Вадонів завод. Тепер портовим майстерням: брошурок «Коли скінчиться війна» — одна, дві, три, чотири, п'ять (*крапля: дзень! Обернувся, глянув на стелю, на відро і знов*), сім, вісім, дев'ять, десять (*крапля: дзень! Нахмурився*). Отак у вас завжди капає зі стелі?

Жінка. Третій рік. Ще як брали на війну Оврама, мужа мого, — почало. З того часу жду й рахую. Сорочку перу я за сімдесят крапель, прасую за десять. А за цілий день, знаєте, скільки їх випадає? Аж чотириста тридцять два по сто. Скільки це, по-вашому?

Літній. Сорок три тисячі двісті.

Жінка. Жду й рахую. Голова — як решето. Все життя — як решето: все подовбали ці краплі. Пам'ятаю, почала щитати, як вернулась з проводів. (*Рахуючи краплі*). Одна, дві. Проводжаючи, питала: ти ж котляр, Овраме, на заводі став глухий, недочуваєш, а тебе беруть. А він мені... Три. «Через те нас і беруть, що глухі ми і сліпі ще». Та й пішов. Туман стояв, воріт було не видно. Я за ним: Овраме! Він не обернувся... Чотири... Коли ж тебе тепер ждати? Не обернувся. Але біля заводу став. Добігла. Саме тоді... П'ять... Ішло на шосту, і заревли гудки. Ніколи не плакав, а то дивлюсь — слухає й плаче... Шість. А скажіть, яке найбільше число в світі?

Літній. Квадрильйон, здається.

Жінка. Квадрильйон. Якби мені хто сказав, що, як упаде квадрильйонна крапля, тоді вийде війні кінець, тоді вернеться мій Оврам, я б перещитала. Я б кожну крапельку обчислила, не пропустила б! (*Жагуче, пристрасно, аж сльози проступили*). Як намистечко б, зібрала та на пам'ять нанизувала крапельку до краплі. Отак. (*Ставши, як на молитву, рахує краплі*). Сім. Вісім. Дев'ять.

Парубок. Сестро, ти знову...

Жінка. Вісім. Дев'ять. Десять...

Парубок. Ну от... (*До літнього*). Що робити?

Літній (*суворо*). Що? Нести літературу! Організувати! Агітувати! Треба увесь світ підпалити нашими лозунгами: вимагаємо зробити з тайних договорів плакати — раз, із війни негайний мир народам —

два, із дванадцяти годин роботи вісім — три, маємо чотири руки — чотири, а пакунків п'ять — п'ять, що робити з п'ятим — шість.

Парубок. У мене є тут товариш один. Покликати? Літній. Хто?

Парубок. Студент.

Літній (міна). Хм...

Парубок. Та не справжній, із селян. З університету на дому. Екстерн. Прибивсь у город із села вчитися. Батько десь за пастуха. Хлопець трошки мрійний, проте певний, свій...

Літній. Сім! Клич!

6

І приходить до мене мій перший друг, мій побратим Лука:

— Ілько, здрастуй! Ти що робиш?

Я (патетично). Пишу до неї листа!

Лука. Це сто тридцять першого?

Я. Не смійся. Луко!

Лука. Скоро порвеш?

Я. Не смійся! Ти чуєш, який у мене настрої? (*Я чую знизу акорди grave*). Високий, зоряний, як небо! Перше (*жест на гелікон*), бачиш цю штуку? Гелікон зветься. Коли взяти forte, можна загасити лампу. Але я навчуся грати так, що зорі на небі гаситиму.

Лука (*іронічно*). Навіщо?

Я. Щоб... щоб мати роботу.

Лука. Роботу, бачу, матимеш, а от заробіток?..

Я. І заробіток теж. Це ж гелікон з оркестру, що грає влітку на бульварах, восени на весіллях, узимку на похоронах — з оркестру гуманізму. Є геліконісти, що добиваються од цього удава такої, що він не просто грає, а дзвонить, як срібний дзвін. Отак: бом, бом...

Підо мною немов нарочито дзвонять куранти.